

Oorlog en vrede: een boekje openopeni

4 februari 2024

Voorgangers: Derk Stegeman (overweging) en Gerard Jansen

Welkom

Lied - Een schoot van ontferming

Inleiding

Oorlog en vrede: een boekje open. Ga er maar aan staan. Op een bepaalde manier hebben we het zelf in handen, oorlog en vrede. In elk geval hebben we het boekje in handen, dat we daarover vandaag open zullen doen. Op de voorkant van dat boekje hebben we vandaag een foto afgedrukt waar ze beide op staan: oorlog en vrede.

De afbeelding zelf trof me direct. Een meisje in een zomerjurk ontwapent een soldaat in kogelvrij vest. De soldaat is met zijn handen tegen de muur gezet, door het meisje of anders door de kunstenaar. Zijn automatisch geweer staat ernaast tegen de muur. Voor wie het kent, is het een typische Banksy, aangebracht op de scheidingsmuur in Bethlehem.

Een beeld dat aanspreekt: hoe vrede niet komt met overmacht, maar als een klein en kwetsbaar kind, een onschuldig en ongewapend meisje. De kleuren zijn wat verbleekt, maar het legergroene uniform van de soldaat contrasteerde sterk met de roze jurk van het meisje. Zachte krachten aan het werk – zonder meer. En ook nog eens letterlijk ontwapenend.

Tegelijkertijd is het een afbeelding die pijn doet, door de plek waarop de foto is gemaakt. De scheidingsmuur tussen Israël en de bezette gebieden is nou niet bepaald een ontwapenend gebeuren. En het verkeersbord geeft de weg naar Jeruzalem aan, dat langs het graf van Rachel loopt. Als Rachel weent om haar kinderen, is dit kind dan de zachte kracht, die de dans van de dood is

ontsprongen? Er is echter meer dan voldoende reden om aan te nemen dat ook zij inmiddels onder het puin bedolven ligt....

Wreed is het monster van oorlog en geweld weer opgelaaid. Er is zoveel oorlog gaande in de wereld. Zoveel brandhaarden van kleinschaliger geweld, zoveel plekken waar de oorlogsdreiging zwaar in de lucht hangt. In Nederland zijn er tegenwoordig weer militairen en Kamerleden, die opperen dat de Nederlandse economie weer een oorlogseconomie zou moeten worden. Het is al bijna salonfähig om weer in wapens en olie te gaan beleggen.

Maakt het uit wat wij ervan vinden? Doet het er toe wat ik vind? Maakt het uit wat wij doen, wat ik doe? Zijn we in staat tot vrede, tot verzoening? Kunnen we wel echt opnieuw beginnen?

Ja, het maakt uit! Ja, het maakt uit wat wij vinden en doen! We lezen vandaag van een 'geheimzinnig gebod', dat zich baseert op de ervaring dat iedereen de wereld in beweging kan brengen. We horen hoe Oosterhuis andere wegen zoekt in zijn vrije Psalmen. We lezen er een en zingen er meerdere. En we laten ons voeden door het geloof dat de liederen ons inzingen en inprenten.

Ja, het maakt wel degelijk uit! Maar we hebben het wel nodig dat we elkaar voeden, bij elkaar het vuur brandend houden van geloof, hoop en liefde. Anders vallen we terug in het stof.

En dan nog. Dan nog geloven we dat de Gods Geest het stof van ons afblaast. En dat dan de aarde een nieuw gezicht krijgt.

Gebed

Ik wil met jullie graag een gebed bidden dat door Erik Borgman is geschreven. Het is een gebed in de geest de van Catharina van Sienna (1347-1380), die haar zorgen over de tijd waarin ze leefde niet verborg.

Laten we bidden.

Er wordt wel gezegd dat Jij alles weet,
maar ik denk dat Jij met je handen in het haar zit,
net als ik.

Maar er wordt ook gezegd dat Jij geen haar hebt
en geen andere handen dan de onze.

Nou, lekker dan.

Er wordt gezegd dat Jij Je geopenbaard hebt.

Je steeds weer openbaart.

Maar ik denk dat Jij Je verbergt
en Jezelf kwijt bent.

Dat Jij dat bent – kwijt.

Gescholden – kwijt gescholden,
weg geroepen. En zo tevoorschijn.

Maar waar.

Er wordt gezegd dat Jij alles kunt
en dat geloof ik eigenlijk wel:
op onze onbeholpen zangen tronen,
in onze woede wonen,

Je met onze radeloosheid kronen.

Maar doe nou toch eens gewoon!

Troon op macht,

woon in kracht,

doorbreek de nacht met licht.

Er wordt gezegd dat Jij er bent
en ik zeg het voort
om het ooit werkelijk te weten
en Jou te horen in alles wat klinkt
en gesmoord wordt, wordt
vergeten en uitdooft.
Geborgen in Jou.

Lied - Alles wacht op U vol hoop

Lezing

Ik lees u straks een stukje voor dat geschreven is door Václav Havel en dat is terug te vinden in het boekje "Vrede kun je leren" van David van Reybroeck en Thoms d'Ansembourg.

U kent Havel vast nog wel. Hij werd na de Praagse lente van 1968 een bekend dissident en bracht daardoor tussen 1970 en 1989 in totaal 5 jaar in gevangenschap door. In 1977 was hij één van de grondleggers van Charta 77, een beweging die de Tsjecho-Slowaakse overheid wees op schendingen van mensenrechten. Na de val van de Muur in 1989 werd hij president van Tsjecho-Slowakije en daarna de eerste president van Tsjechië.

Havel overleed in 2011.

Dan nu het stukje dat Havel schreef over de weg naar vrede, zoals hij dat voor zich zag.

Ieder van ons is het gegeven te ontdekken dat hij door zichzelf te veranderen ertoe kan bijdragen iets te veranderen in de wereld. Dat is een geheimzinnig gebod, want het bevat de fantastische gedachte dat iedereen de wereld in beweging kan brengen. Maar het is een logisch gebod, want als ik – en jij en hij en iedereen – niet beslis om die weg in te slaan, zal de wereld waarin we leven, die wij helpen vormen en waarvoor wij verantwoordelijk zijn, ook nooit kunnen bewegen. Ieder van ons moet bij zichzelf beginnen. Als wij allemaal moesten wachten tot de ander begint, zou er geen eind aan het wachten komen.

Lied – De zachte krachten

Lezing: Psalm 147 vrij

Valt jouw stad in puin,
jij bouwt haar op, en weer.

Worden jouw mensen
in ballingschap gevoerd,
jij gaat met ze mee.

Toen mijn hart was gebroken
heb jij voorzichtig
de stukken gelijmd.

Jij hebt alle manen en sterren
geteld en een naam gegeven.
Goed van jou, je lijkt wel
almachtig, alwetend –
zie je iemand vernederd worden
jij helpt hem opstaan.

De hemel bedek je met wolken
dat het regent op aarde,
dat de bergen ontbloeien
dieren niet sterven van dorst,
en zelfs het ravenjong

heeft niets te vrezen.
Paardenkracht, soldatenmacht
behaagt je niet, maar wel
zachte krachten, vriendentrouw.

Jouw stad moet sterk zijn,
vrede uitstralen,
open poorten voor allen.

Jij zorgt in heel haar omstreek
voor water en eten genoeg.

En voor woorden van hoop
die verbinden en troosten.

En als het te heet wordt, voor ijs
en wordt het te koud, voor dooi.

Jij hebt ons gewezen
de weg van de liefde.

Dit lied bedankt je daarvoor

Lied – Lied van stem en stad

Overweging

Lieve mensen,

Die 150 Psalmen vrij – het blijft voor mij fascinerend om te zien hoe Oosterhuis enerzijds dicht bij de boodschap van de oorspronkelijke Psalm kan blijven en zich anderzijds zulke grote vrijheden veroorlooft, dat zijn vrije psalmen werkelijk compleet nieuwe creaties zijn.

Kijk maar eens naar die vrije Psalm 76, die we straks zullen zingen. De Bijbelse Psalm is veel korter, die stopt eigenlijk na de eerste strofe waarin God als een vreeswekkende godheid wordt bezongen. Bij Oosterhuis gaat het verhaal verder. Hij voegt er twee strofen aan toe.

De God die met geweldige overmacht bevrijdt, wil eerst niet langer vreeswekkend zijn. En hij wil dat mensen elkaar bevrijden. Dus:

Ik zocht een andere weg. (...) Ik schiep een weg van woorden die te verstaan en die te doen zijn. (...) Ik denk dat ze kunnen. Ik wacht.

Maar het eind van het liedje is dat deze God in de derde strofe uiteindelijk zelf bij de mensen gaat wonen.

Ik wou een kleine mensengod zijn. Liefde sterk als de dood.

De vreeswekkende vechtgod daalt af, zijn onneembare burchten worden wegen van recht en trouw, opdat mensen elkaar bevrijden.

En uiteindelijk levert deze God zich daar dan ook zelf aan over, vertrouwend op de kracht van de liefde. Bij Oosterhuis zien we zo een God die zich ontwikkelt, kortweg van macht naar recht naar liefde. Zo is die vrije psalm geheel anders en toch geheel bijbels. Een complete theologie in de notendop van één psalm. Adembenemend.

In de tekst van zijn 147ste vrije Psalm blijft Oosterhuis veel dichter bij de tekst van de bijbelse Psalmist. Maar er is toch wel één beslissend verschil: waar de Bijbelse psalm spreekt van versterkte

grendels en een volk dat zich binnen de muren gezegend weet, gooit Oosterhuis de poorten juist wijd open. Voor allen! Je hoeft in deze stad dus geen statushouder te zijn en er vindt geen enkele vorm van etnische profilering plaats.

Maar ook als Oosterhuis de poorten van de stad opengooit, blijft hij op dichtbij de bijbelse theologie. Ook hier kunnen we een ontwikkeling zien in de manier waarop God bij mensen wil zijn.

In de bijbel is de stad van oudsher de plek, waar mensen zich tegen God verzetten en zich voor hem verschansen. Dat begint bij Kaïn, die Abel vermoordt maar niet wil vertrouwen op Gods bescherming. Kaïn is de eerste stedebouwer in de bijbel, hij zoekt zijn veiligheid achter muren en poorten.

Steden staan in de bijbel dus in een kwaad daglicht. Kijk bijvoorbeeld naar Babel, Sodom of Jericho. We kennen de verhalen waarin deze steden worden getroffen door spraakverwarring, vervloeking of vernietiging. De stad wordt in de bijbel gezien als een bolwerk waarin mensen tevergeefs autonoom proberen te zijn. Steden zijn vestingen van een autonome, destructieve en geestelijke macht die mensen aantrekt en verslindt.

Toen Israël om een koning vroeg, zoals de volken die hadden, werd het volk gewaarschuwd. De koning bouwde een stad met een paleis en David danste voor de ark uit naar Jeruzalem. Salomo bouwde voor de ark de tempel. En je zou als het ware kunnen zeggen dat God zich gaandeweg verzoende met die koning, die stad en die tempel.

De beweging is hier er een

- van een volk dat met de ark in de woestijn rondtrekt
- naar een volk dat zich vestigt in Juda met een koning, een stad en een tempel,
- naar het nieuwe Jeruzalem dat uit de hemel nederdaalt.

De stad wordt uiteindelijk door God aangenomen en omgevormd. God neemt de opstand van de mens voor Zijn rekening; Hij transformeert en vernieuwt die. En zo scheidt God de nieuwe stad, waar mensen wonen wier harten gebroken waren, maar die door de Levende zijn gelijmd.

Van die nieuwe stad neemt Oosterhuis de beelden als het ware al mee in zijn vrije herdichting van Psalm 147. En dan klopt het natuurlijk gewoon helemaal, dat de poorten van de stad open staan voor allen. Want de weg naar deze stad is de weg van de liefde.

Mooie toekomstdromen zijn dat, zeker. Maar begonnen we deze viering niet met de Israëlitische soldaat in Bethlehem bij scheidingsmuur? En zien we niet dat we juist in onze tijd weer meer hekken en muren bouwen?

Niet alleen in Israël en Palestina, ook Europa en de VS hebben zo langzamerhand tienduizenden kilometers muur en hek geplaatst om mensen tegen te houden. We koesteren de illusie dat we onszelf kunnen verschansen en beschermen, als de grendels van onze poorten maar sterk genoeg zijn. En daaronder zit dezelfde angst waarmee Kaïn zich verschanste. Ook alle paardenkrachten en soldatenmachten van onze eeuw kunnen niet verbergen dat we bang zijn.

Maar ik wil toch proberen hoop te ontlenuen aan de steden waarin we wonen. Want als de open stad van de toekomst ergens door gekenmerkt wordt, dan moet dat wel de multiculturele bontigheid zijn van de mensen die er wonen.

Voor deze hoop vind ik steun bij Erik Borgman, die de bontige veelkleurigheid van de stad als een getuigenis ziet.

Onze bonte steden verkondigen dat de volheid van het menselijk leven niet achter ons ligt, in een veilig of paradijselijk verleden, en ook niet bestaat in een idyllisch eeuwig nu dat we met muren en hekken moeten beschermen.

Het volle leven ligt in de nog ongekende toekomst die nu – om ons heen – aan het aanbreken is. De God van de stad is volgens Borgman de God van de bontigheid, de God die geschiedenis maakt door steeds weer ongekende toekomstmogelijkheden te geven. De God die geschiedenis maakt door ons ertoe te verleiden het heden te zien in het licht van deze nieuwe toekomst.

Als ik dat tot me door laat dringen, krijg ik meer en beter oog voor de stad als een netwerk van plekken waar mensen leven en overleven door zich te transformeren. Mensen vinden nieuwe plekken om te wonen, ontdekken nieuwe manieren om samen te werken, om anderen van dienst te zijn. Er ontstaan nieuwe verbanden van beschutting en solidariteit. Kortom, nieuwe vormen van goed leven. Her en der in de steigers: een nieuwe stad.

Vandaag collecteren we voor het Wereldhuis. Voor mij is het Wereldhuis bij uitstek zo'n nieuwe plek van het goede leven. Een plek waar de bonte veelkleurigheid van Gods schepping samenkomt. Een plek waar aan de nieuwe stad van de toekomst wordt gebouwd. Een plek waar de deuren open staan, waar je kunt aanschuiven bij het eten, waar mensen bouwen aan een netwerk van onderlinge hulp, zorg en waardigheid.

Geen plek waar macht telt of helpt. Wel een plek waar recht wordt gezocht, maar waar vooral nieuw recht wordt geoefend en voorgeleefd. Vriendschap, ontferming en trouw. En vooral een plek waar 'in schemerlicht en verwarring' liefde wordt geoefend en geleefd.

*Jouw stad moet sterk zijn,
vrede uitstralen,
open poorten voor allen.*

Is onze stad niet op haar sterkst in het Wereldhuis? En dragen we niet ook hier bij aan deze sterke stad, als de Bethelkapel een plek kan zijn waar de poorten openstaan en vrede wordt uitgestraald?

Juist wanneer de oorlogstaal aanzwelt, is het belangrijker dan ooit om dergelijke plekken te koesteren en te versterken. Want als er ergens woorden van hoop zijn, die verbinden en troosten, dan vinden we ze her en der, waar steigers staan van de stad van de toekomst.

'Ieder van ons is het gegeven te ontdekken dat hij door zichzelf te veranderen ertoe kan bijdragen iets te veranderen in de wereld' – aldus Václav Havel. 'Ieder van ons moet bij zichzelf beginnen.' Ter bemoediging daartoe een kleine parabel.

"Zeg, hoeveel weegt een sneeuwvlok?" vroeg een mees aan een wilde duif.

"Minder dan niks", gaf die ten antwoord.

"Dan moet ik je een merkwaardig verhaal vertellen", zei de mees.

"Ik zat op de tak van een den, dicht bij de stam, toen het begon te sneeuwen. Niet hevig, met stormgeweld, nee, als in een droom, zonder geluid of gewicht. Daar ik niets beters te doen had, begon ik de sneeuwvlokken te tellen die op de twijgen en naalden van mijn tak vielen en daaraan bleven hangen. Op de kop af drie miljoen zeventienhonderd eenenveertigduizend negenhonderd éénenvijftig waren het er. Toen de drie miljoen zeventienhonderd eenenveertig duizend negenhonderd tweeënvijftigste vlok omlaag kwam — minder dan niks, zoals je zegt — brak de tak af." Daarop vloog de mees weg.

De duif, die sinds de dagen van Noach gespecialiseerd was in dit soort vragen, zei na enig nadenken bij zichzelf: "Misschien ontbreekt er nog maar één stem van één enkele mens om de vrede in de wereld te verwerkelijken."

Lied – Ik ben niet van nergens

Voorbeden

Eeuwige,

Met angst in ons hart slaan wij vaak de ontwikkelingen in de wereld gade.

Op tal van plaatsen is oorlog of wordt de vrede bedreigd.

Wij vragen ons af: hoe kunnen mensen elkaar dit aandoen?

Met grote bewondering zien wij hoe hulpverleners er alles aan doen om mensen in nood te helpen. Onze eigen mogelijkheden zijn echter beperkt.

Wij danken U daarom voor mensen om ons heen die sprankjes hoop weten te bieden. Zoals Desmond Tutu, die ooit zei:

“Als iedereen goed doet, al is het een klein beetje,
dan zullen al die kleine beetje samen de wereld een stuk mooier maken.”

Help ons alstublieft om daar in onze eigen omgeving mee te beginnen:

- Dat wij onze medemens respecteren in woord en gebaar;
- dat wij ons proberen in te leven in wat de ander bezighoudt;
- dat wij ons bij onenigheid en ruzie niet opsluiten in onszelf, maar proberen de problemen uit te praten en verbinding te leggen met hen met wie het contact stroef verloopt;
- dat wij geduld weten op te brengen wanneer we te maken krijgen met onbegrip en boosheid en niet moedeloos worden wanneer de ander iedere toenaderingspoging weigert;
- dat wij ook in staat mogen zijn onszelf kritisch onder de loep te nemen, fouten te erkennen en bereid zijn een nieuw begin te maken;
- dat wij, soms na vele jaren, in staat mogen zijn de ander te vergeven en misschien zelfs wel te komen tot verzoening.

Eeuwige, wij beseffen dat dit soms een intensief en langdurig proces kan zijn, dat veel energie van ons vraagt. Maar dit is wel wat wij kunnen doen om vrede in onszelf en om ons heen te bewerkstelligen. Mogen wij elkaar daarbij bemoedigen en kracht van U ontvangen, zodat deze wereld eens een stad van vrede zal worden, het Nieuwe Jeruzalem.

Daarnaast vragen wij om Uw aandacht voor alles wat diep in ons hart leeft en voor de intenties die in het intentieboek staan opgeschreven.....

Eeuwige, wij vragen U: verhoor onze gebeden en geef ons de kracht en het inzicht om ons over elkaar te ontfermen, zoals Jezus ons heeft voorgedaan.

Amen.

Tafellied – Niemand heeft u ooit gezien

Breken en delen

Lied – Ubi caritas

Zegen

Lied – Mocht het waar zijn